

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

DOI 10.31558/2519-2949.2020.2.1

УДК 323.22/28(4-015)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7582>

Воронова В. А., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПОЛІТИЧНІ ПРАКТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті досліджено особливості проведення ліквідації комуністичної спадщини в державах Східної Європи. За основу дослідження обрані практичні кейси антикомуністичного законодавства Чехії та Польщі, проаналізовано їх досвід для України. Опрацьовані й політичні практики Румунії, Угорщини, країн Балтії, розглянуте законодавство та причини декомунізації.

Відповідно до критики українського декомунізаційного законодавства в США та Європі, розглянуті іноземні «аналоги» українським законам, визначено, чим вони відрізняються. Під час дослідження були виокремлені відмінності стартових умов проведення декомунізації та люстрації у країнах. Домінувала мирна, переговорна форма транзиту влади, через що винуваті недобросовісних дій старих режимів залишилися великою мірою частиною суспільства, яке переживало перехід до демократії, і в багатьох випадках навіть зберегли свій статус політичної еліти, яка тепер мала відповідати за відхід від тієї політичної системи, в якій колишні комуністи були активними учасниками. Як радикальні (Чехія), так і помірковані (Польща) підходи до люстрації були недосконалими, через брак документів старого режиму, або невірні дані в цих документах. Згодом, люстрації перетворилися на інструмент політичної боротьби правих партій проти «нових лівих», колишніх комуністів, які змогли залишитися в політиці (подібно до політичної ситуації в Україні).

У ході дослідження було визначено, що процес проведення декомунізації та люстрації бере початок з демократизації суспільного життя. Серед факторів, які впливають на успішність цих процесів: наявність представників старої еліти при владі, легітимність попереднього режиму в очах населення, рівень контролю суспільства таємною поліцією. Більшість з досліджених держав була налаштована на швидку ліквідацію залишків «спадщини» комуністичних диктатур, на виправдання учасників опору режимові. Відповідно до успішності та обсягу проведення антикомуністичної політики було виділено три групи країн: повної, часткової та формальної декомунізації. Доведено, що з делегітимізацією комуністичного минулого перша група розширюватиметься.

Ключові слова: декомунізація, диктатура, люстрація, реабілітація, Східна Європа

Від початку декомунізації 2010-х рр. в Україні українське законодавство з цих питань зазнало критики. На Заході закони називали «сумнозвісними», заявляючи, що заборона публічного висловлення позитивних поглядів на радянське минуле може завадити відкритому обговоренню складної історії України та поглибити ідеологічний поділ українського суспільства. Однак з часом дослідники були змушені переглянути свої погляди, оскільки дані статистики та опитувань вказали на недоречність апокаліптичних заяв. Як відмітила Оксана Шевель з Університету Тафтса, процес не викликав ніяких значних протестів, а партії, які висловились проти законів, не змогли використати свою позицію для якоїсь реальної мобілізації мас проти декомунізації [1]. Врешті-решт, на Заході змогли побачити, що незважаючи на низьку підтримку процесів населенням, нарікання проти декомунізації були скоріш економічними, ніж ідеологічними.

Протягом періоду «актуальності» вищезгаданих претензій до декомунізації в Україні поширеною порадою для українських органів влади була пропозиція розглянути досвід подібного законодавства в країнах колишнього «Східного блоку», які стали частиною ЄС та НАТО: Польщі, Словаччині, Чехії, Угорщині, Румунії. Як зазначалося в публікації у Vox Ukraine, законодавство варто було «наблизити до європейських стандартів». Конкретно вказували на той факт, що хоча

в ряді інших пострадянських держав, таких як Чехія, Польща, Угорщина та країни Балтії, також є закони про засудження комуністичних режимів, не всі ці закони вводили щось настільки суворе як юридичні покарання за публічне висловлення на користь старих режимів [2].

З цією думкою дослідниці не важко погодитися, якщо порівняти правові акти. Як приклад, чеське декомунізаційне законодавство, визнане одним з найрадикальніших в колишньому блоці «Варшавського договору». Закон 1993 р. «Про неправомірність та спротив комуністичному режиму», визначає чехословацький комуністичний режим як «злочинний, незаконний та негідний» (стаття 2, пункт 1), оголосив чехословацьку комуністичну партію «злочинною та достойною ненависті» організацією (стаття 2, пункт 2) та визнає опір режиму «законним, справедливим, моральним, виправданим і гідним поваги» (стаття 3). Однак, цей закон не містить жодних положень, які забороняють публічно висловлювати про режим та спротив йому думки, що відмінні від тих, які знаходяться у законі [3].

Згідно з таким визначенням всієї комуністичної партії як «злочинної», люстрація була направлена проти всіх її функціонерів, що було визнано достатньо радикальним рішенням. Проте і в Чехії відбувалися дебати навколо актуальності та дієвості люстрації. Причина того – в ненадійності документів, які неминуче мали стати головним доказом минулої співпраці з режимом; а саме, справи колишнього апарату секретної поліції Чехословаччини. Значна частина цієї документації є неповною, оскільки вона була знищена в перші дні після Оксамитової революції, коли nereформована спецслужба все ще контролювала архіви до червня 1990 р. та спалила близько дев'яносто відсотків реєстрів таємної поліції. Подібні факти повідомляються й у багатьох інших країнах Східної Європи. Що ще важливіше, ті документи, які залишилися, не давали зрозуміти, чи були люди фактичними інформаторами та співпрацівниками таємної поліції, чи просто кандидатами на таку роль; Агенти спецслужб завищували ступінь контролю та підтримки в документах з метою покращення свого статусу та фінансових винагород. Як результат, те, що було знайдено в архівах поліції, було як надмірним (багато імен «несправжніх» агентів), так і недостатнім (відсутні файли багатьох справжніх співробітників) для справжньої чесної люстрації [4, с. 64].

Критиці на Заході також піддали українське право щодо законодавчого захисту вояків УПА, оформленого без згадки про те, що цей захист не поширюється на людей, чия провина у військових злочинах була доведена. Цю частину кроків із декомунізації порівнювали з практикою в Республіці Польща (яка відома своєю підтримкою ветеранів Армії Крайова та інших контраверсійних польських організацій Руху Опору часів Другої світової війни). Польський закон січня 1991 р. «Про учасників бойових дій та деяких жертв воєнних та повоєнних репресій» виключає з права на отримання статусів учасника бойових дій або жертви репресій «осіб, які вчинили вбивства чи інші злочини проти цивільних осіб у період до 31 грудня 1956 р. у зв'язку з діяльністю, визнаною діями комбатантів або рівнозначною у розумінні цього Закону, за яку вони були засуджені остаточним і обов'язковим вироком суду» [2]. Задля відділення злочинів комуністичного режиму від кривавих дій борців проти нього в польське законодавство було введено окремий правовий термін: сталінський злочин, і пізніше комуністичний злочин [5].

Люстрація стосувалася саме конкретних злочинів, через що у Польщі колишні комуністи, яких не змогли притягнути до правопорушень, змогли повернутися до влади як тільки внутрішня політика державних діячів «Солідарності» на чолі з Лехом Валенсою призвела до падіння популярності. Це особливо стосувалося уряду Єжи Бузека, який задля прискорення європейської інтеграції Польщі був змушений прийняти непопулярні рішення. Не надало популярності урядові навіть офіційне запрошення Польщі до ЄС у 1999 р. Навіть один з «батьків» польської боротьби проти статусу де-факто радянського сателіту, за волю та демократію Є. Гедройць гостро критикував Раду міністрів, створену його власними «учнями» з рядів Солідарності, вважаючи уряд Є. Бузека (партія «Акція Виборча Солідарність») найбільш невдалим в історії Польщі. Негативне ставлення Є. Гедройця до уряду Є. Бузека стало характерним і для всього польського суспільства. Здійснення реформ вимагало значних коштів, що зробило їх непопулярними. Невдоволення посилювалось корупційними скандалами. На хвилі непопулярності Є. Бузека посилювся авторитет Президента Республіки Польща Александра Квасневського, представника «нових лівих» – колишніх комуністів. Зігравши на почуттях народу стосовно «правих», А. Квасневський зміг переобратися на другий президентський термін у 2000 р. [6, с. 60]

Відносна сила посткомуністичних партій після падіння режиму може призвести до того, що питання люстрації залишається актуальним, оскільки перетворюється на ефективний інструмент політичної боротьби їх опонентів. Саме це відбулося у Польщі, коли у політичному кліматі, в якому

колишні комуністи змогли успішно повернутись до політичного життя та відновити свою репутацію, питання «боротьби з комуністичним минулим» стало ще актуальнішим, оскільки використовувалося польськими правими силами як частина боротьби за політичну владу [7, с. 570].

Незважаючи на той факт, що перша успішна люстрація у Польщі відбулася лише у 1997 р., за майже десятиріччя після повалення режиму (та, як не дивно, за президентування «лівого» А. Квасневського), декомунізаційна політика у Польщі також зазнавала нищівної критики. Наприклад Професор Войцех Садурський, дослідник юриспруденції, проти якого польська правляча партія «Право і Солідарність» та її союзники порушили кілька судових процесів у 2018–2019 рр., щоб заглушити його жорстку критику уряду, дав критичну оцінку польської декомунізації. З одного боку, він визнав її «поблажливою» у порівнянні з радикальною чеською моделлю, вважаючи причиною «терпимої» люстрації відносно кращу репутацію сил режиму в ПНР та мирний, демократичний транзит влади. З іншого боку, він гнівно розкритикував спроби декомунізації історії, оскільки ті були ініційовані державними органами влади, а не громадським суспільством, окремими істориками поза державним впливом. На думку В. Садурського, це питання про те, чи хоче демократичне суспільство довірити державному органу – навіть якщо це демократично обраний і підзвітний орган влади – завдання визначати та проголошувати «офіційну правду про минуле». Дослідник називає Польський «Інститут національної пам'яті» установою з «орвелівською назвою», яка вказує на бажання польської держави «націоналізувати пам'ять, встановити інституційну правду про минуле та виключити тих, хто не відповідає цій істині» [8, с. 12].

Така критика досить негативно сприймається польською владою, що намагається переслідувати В. Садурського в судах та залякувати його, про що заявили співробітники професора з Сіднейського університету [9]. Відмітимо: його слова стосуються і України, яка скопіювала польську модель «Інституту національної пам'яті».

Приклади країн Балтії також пропонувалися Україні для наслідування. Розглянемо законодавство Литовської Республіки, щоб зрозуміти, як саме працює тамшня модель декомунізації. Литва заборонила радянську та нацистську символіку у 2008 р. (стаття 188.18 «Кодексу про адміністративні правопорушення») під загрозою штрафу. Згідно зі змінами до законодавства, було заборонено поширення чи демонстрація нацистських чи комуністичних символів, прапорів чи гербів нацистської Німеччини, СРСР чи Литовської РСР, або інших прапорів, знаків або елементів обмундирування, які містять прапор чи герб нацистської Німеччини, СРСР чи Литовської РСР, а також символи або обмундирування нацистських чи комуністичних організацій чи організацій нацистської Німеччини. Поширення прапорів чи значків на основі прапора чи герба СРСР чи Литовської РСР, нацистської свастики, нацистського знаку «СС», радянського значка серпа та молота, радянської червоної п'ятикутної зірки [10].

Поширення портретів лідерів НСДАП або КПРС, їхнє використання в зборах чи інших масових заходах чи інших демонстраціях, а також публічне виконання гімну нацистської Німеччини, СРСР або Литовської РСР були визначені як адміністративні правопорушення зі штрафом від ста сорока чотирьох до двохсот вісімдесят дев'яти євро з конфіскацією предмета, який був знаряддям правопорушення [10].

Проте було зазначено, що ця символіка може використовуватися для музейної діяльності, представлення публічної інформації про історичні та сучасні події, тоталітарні режими, в освіті, науці, мистецтві, колекціонуванні, в антикваріаті. Також позбавленими відповідальності за носіння нацистської чи радянської уніформи були ветерани Другої світової війни [10].

Друга істотна частина литовського антикомуністичного законодавства – стаття 5 «Закону про збори». За статтею заборонені мітинги з використанням нацистських та радянських образів. Конкретно: зображення прапорів та інших державних емблем нацистської Німеччини, СРСР та Литовської РСР, або інших прапорів, знаків, частин обмундирування, складову частину яких складає прапор або державний герб нацистської вищезгаданих державних утворень. Заборонено на публічних зустрічах використовувати зображення лідерів нацистської Німеччини або Комуністичної партії СРСР, які є відповідальними за репресії литовського населення. Не дозволено приносити символіку або обмундирування нацистських чи комуністичних організацій, прапори або знаки створені на основі прапора або державного герба нацистської Німеччини, СРСР та Литовської РСР, нацистської свастики, нацистського знаку «СС», радянського знаку серпа та молота, радянський знак п'ятиконечної червоної зірки. На відміну від адміністративного кодексу, «Закон про збори» також забороняє «оманливі символи, які схожі на вищезгадані і належать до неконституційних організацій». Знову заборонено виконувати державні гімни нацистської

Німеччини, СРСР чи Литовська РСР. Варто відмітити, що за законом заборона поширюється не лише на мітинги, але й на одиночні пікети, чи, як вони визначені в законі, «індивідуальні акції» [11].

У 2009 р. антикомуністичні поправки досягли й кримінального кодексу Литви. За статтею 172 про публічну підтримку міжнародних злочинів, злочинів скоєних СРСР або нацистською Німеччиною проти Литовської Республіки чи її жителів, заперечення або грубу тривіалізація злочинів були визначені покарання. Під дію статті підпадає фізична чи юридична особа, яка публічно потурає злочинам геноциду чи іншим злочинам проти людства, або військовим злочинам, визнаним юридичними актами Литовської Республіки чи Європейського Союзу, або чинними рішеннями, винесеними судами Литовської Республіки та міжнародними судами, заперечує або грубо тривіалізує злочини, таким чином, що це є загрозовим, образливим, жорстоким, порушує громадський порядок. Також особи, які публічно потурають агресії, здійсненій СРСР чи нацистською Німеччиною проти Литовської Республіки, злочинам геноциду чи іншим злочинам проти людяності, або військовим злочинам, які вчинила СРСР та нацистська Німеччина на території Литовської Республіки або проти жителів Литовської Республіки, інші тяжкі злочини, вчинені проти осіб Литовської Республіки протягом 1990–1991 рр. тощо. Така діяльність карається як кримінальне правопорушення: штрафом, обмеженням волі, арештом або покаранням у виді позбавлення волі на строк до двох років [12].

Як же ці закони використовуються на практиці? У 2017 р. суд у Вільнюсі засудив громадянина Литви російського походження Юрія Суботіна до 14 місяців обмеження волі принаймні на один пост у соціальних мережах, в якому він позитивно схвалював радянського диктатора Йосифа Сталіна та радянський режим. Суд погодився, що це підпадає під дію законодавства, передбачаючи відповідальність за публічне висловлення схвалення чи заперечення радянської чи нацистської агресії та злочинів проти Литви. Покарання, призначене окружним судом Вільнюса, не виявилось особливо тяжким, Суботіну наказали залишатись вдома між 22:00 та 05:00 щоночі [13].

Прецедент правового переслідування за коментар в мережі Інтернет у демократичній Литві показує, що претензії до можливих позбавлень волі внаслідок українських декомунізаційних законів були складені критиками без, власне, врахування досвіду інших пострадянських країн. Загальна атмосфера прийняття та визнання такого законодавства правомірним у ЄС та ОБСЄ призводить до закономірних порад українцям подивитися на «кращі зразки» такого законодавства. Проте при детальному огляді прикладів можна побачити, що критика на адресу України за можливі позбавлення волі за публічну підтримку радянського режиму не враховує реальних позбавлень волі в тих країнах, які ставляться за взірець для українських законотворців.

Сильною стороною люстрації та відмови від комуністичної спадщини в Східноєвропейських країнах була спорідненість цих процесів з виборенням суверенітету від «опіки» СРСР в межах «Східного блоку». Відповідно, антикомуністичні закони були позитивно сприйняті великою кількістю населення, а самі країни не були під загрозою зовнішньої інтервенції з боку Кремля із падінням СРСР.

Ще в 1996 р. дослідниця Хельга Велц порівняла підходи до декомунізації країн Східної Європи та колишнього СРСР. Вона визначила умови для серйозного підходу до переосмислення минулого в політиці держав посткомуністичного періоду і стверджувала, що якщо колишні еліти залишаться при владі, то шанси на успішний процес люстрації стають значно нижчі. Серед факторів успішності/неуспішності політичних практик декомунізації були визначені: рівень політичних репресій, ступінь контролю суспільства силами державної безпеки; час, що минув з моменту терору та політичних злочинів. Ці фактори формують посткомуністичні політичні практики, призводять до відмінностей перехідних періодів від соціалістичної диктатури до демократії у різних державах [14].

Українські автори зі свого боку вказували на те, що практики декомунізації в Україні не настільки і відмінні від тих, що використовувалися в сусідніх державах. Як зазначив Андрій Гриниха в публікації «Декомунізація в Україні: плюси та мінуси» для UkraineWorld, декомунізація в Україні була спрямована на пришвидшення процесу відходу від тоталітарного радянського минулого в умовах війни з агресором. «Натхненням» для українського законодавства стали приклади сусідніх країн (Польщі, країн Балтії тощо), а з іншого – це стало можливим саме завдяки Революції гідності та початку війни на сході України [15]. Певний кейс для критичних роздумів надає й «поміркована» ліквідація частини радянської спадщини в перші роки після падіння СРСР. Слід зазначити, що саме російська версія декомунізації дуже швидко перетворилася

на «рекомунізацію», що визначило російську історичну політику на наступні роки. Російський історичний міф занадто залежить від радянського патріотизму навколо диктаторського режиму, чия перемога у війни в очах обивателя «амнітує» його від злочинів та захоплення іноземних держав. Доки російські прихильники «рекомунізації» звеличували «велич СРСР», особливо в контексті Другої світової війни та ролі СРСР у перемозі над нацизмом, в Україні сформувався новий наратив про декомунізацію, що, як і польський чи балтійський, був врешті-решт спрямований насамперед на реабілітацію та визнання жертв радянського режиму.

Дивлячись на приклади Східноєвропейських країн (в широкому сенсі), ми можемо згрупувати їх за форматами декомунізації. До першої групи (Чехія, Польща, країни Балтії) входять країни, в яких ліквідація комуністичного минулого в тій чи іншій формі охоплювала всі або більшість сфер суспільного життя. Декомунізація спричинила засудження комуністичного режиму з можливою забороною використання комуністичної символіки, розпочала люстрацію колишніх чиновників, відкрила доступ до архівів комуністичних репресивних агентств та надання певного статусу особам, які боролися проти комуністичного режиму. До другої групи (Албанія, Німеччина) належать країни, в яких декомунізація охоплювала лише певні сфери суспільного життя і обмежувалася, наприклад, люстрацією, відкриттям доступу до архівів комуністичних репресивних агентств, забороною на використання комуністичної символіки тощо. Нарешті, у країнах, що належать до третьої групи (Республіка Білорусь, Російська Федерація), декомунізація або взагалі не відбулася, або була формальною.

Через що ж з'являються такі відмінності в процесах декомунізації? Серед найважливіших факторів, що впливали на рівень люстрації, на наявність чи відсутність переслідування за злочини функціонерів комуністичного режиму, на розсекречення таємних справ спецслужб є рівень легітимності попереднього режиму. Легітимність комуністичної влади в різних державах відрізнялася рівнями суспільної кооперації, ставлення до опозиції, наявністю та силою політичної еміграції, а в посткомуністичний період держави відрізняються рівнями релегітимізації старої еліти та громадського інтересу до декомунізації [16].

На сьогодні деякі загальні принципи декомунізації були визначені резолюціями ПАРЄ, ОБСЄ та Європейського парламенту. Однак вони мають загальний характер та дорадчий характер. Для розслідування і звинувачення злочинців, які належали до комуністичної влади, у Східноєвропейських країнах були створені спеціальні організації: Управління документації та розслідування злочинів комунізму (Чехія); Національний інститут пам'яті (Словаччина) Естонська міжнародна комісія з розслідування злочинів проти людства (Естонія); Федеральний комісар із записів Штазі (Німеччина); Литовський центр досліджень геноциду й опору (Литва); Інститут національної пам'яті – Комісія з розслідування злочинів проти польського народу (Польща); Інститут досліджень комуністичних злочинів в Румунії (Румунія); Інститут історії Угорської революції 1956 року (Угорщина). В Україні з 2006 р. ці функції виконує Український інститут національної пам'яті.

Висновки. Посткомуністична трансформація в країнах Східної Європи відбулась завдяки багатьом зусиллям, щоб змиритися з жахами комуністичного минулого для побудови майбутнього стабільного демократичного порядку і вирішення сьогоденних соціально-економічних проблем. Східноєвропейці застосовували різні методи, різними темпами і різними векторами. Після деяких первинних коливань посткомуністичні уряди обрали комбінацію люстрації, процес перевірки, що допускає заборону комуністичним чиновникам і агентам таємної політичної поліції брати участь в посткомуністичній політиці. У тій або іншій формі ці інструменти політики були призначені для відділення історичної правди від офіційної брехні.

Серед факторів, які впливають на успішність цих процесів: наявність представників старої еліти при владі, легітимність попереднього режиму в очах населення, рівень контролю суспільства таємною поліцією. Більшість з досліджених держав була налаштована на швидку ліквідацію залишків «спадщини» комуністичних диктатур, на виправдання учасників опору режимові. Відповідно до успішності та обсягу проведення антикомуністичної політики було виділено три групи країн: повної, часткової та формальної декомунізації. Доведено, що з делегітимізацією комуністичного минулого перша група розширюватиметься.

Бібліографічний список:

1. Shevel O. Decommunization in Post-Euromaidan Ukraine: Law and Practice. *PONARS Eurasia Policy Memo*. 2016, January. URL: https://www.researchgate.net/publication/295908426_Decomunization_in_Post-Euromaidan_Ukraine_Law_and_Practice

2. Shevel O. “De-Communization Laws” Need to Be Amended to Conform to European Standards. *Vox Ukraine*. 2015, May 7. URL: <https://voxukraine.org/en/de-communization-laws-need-to-be-amended-to-conform-to-european-standards/>
3. Zákon č. 198/1993 Sb. ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. URL: <https://web.archive.org/web/20100724020022/http://www.kpv.kozakov.cz/normy/zakon.htm>
4. . Aviezer Tucker, “Paranoids May Be Persecuted: Post-Totalitarian Retroactive Justice”, *Arch. europ. sociol.*, 40 (1999): c. 56–100.
5. 32. posiedzenie Senatu RP, część 1 stenogramu: Witold Kulesza". *senat.gov.pl*. URL: <https://web.archive.org/web/20070930194416/http://www.senat.gov.pl/k4/dok/sten/032-t/321g.htm>
6. Мелєкєсєв К. І., Бут О. М. Україна та Республіка Польща: еволюція від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції: монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 200 с.
7. Aleks Szczerbiak, “Dealing with the Communist Past or the Politics of the Present? Lustration in Post-Communist Poland”, *Europe-Asia Studies* 54 (2002): c. 533–572.
8. Sadurski W. “Decommunisation”, “Lustration”, and Constitutional Continuity: Dilemmas of Transitional Justice in Central Europe. European University Institute Working Paper, LAW No. 2003/15, Florence, 2003. URL: <http://hdl.handle.net/1814/1869>
9. Open Letter: Stand with Wojciech Sadurski: his freedom of expression is (y)ours. Gráinne de Búrca, John Morijn, Maximilian Steinbeis. *Verfassungsblog – Center for Global Constitutionalism*. 18 November 2019. URL: <https://verfassungsblog.de/stand-with-wojciech-sadurski-his-freedom-of-expression-is-yours/>
10. The Republic of Lithuania Code of Administrative Offences. European Public Accountability Mechanisms URL: http://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Lithuania/Lithuania_Code%20of%20administrative%20offences_1985_amended2016_eng.pdf
11. Atspausdinta iš e-seimas.lrs.lt REPUBLIC OF LITHUANIA LAW ON MEETINGS 2 December 1993 No I-317. Lietuvos Respublikos Seimas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-fxdp8g15&documentId=69fec2a047d411e4ba2fc5e712e90cd4&category=TAD>
12. REPUBLIC OF LITHUANIA LAW ON THE APPROVAL AND ENTRY INTO FORCE OF THE CRIMINAL CODE 26 September 2000 No VIII-1968. Legislation Online. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf
13. Decommunization trials in Lithuania and Ukraine, while Russia defends Soviet past. Human Rights in Ukraine. Website of the Kharkiv Human Rights Protection Group. URL: <http://khpg.org/en/index.php?id=1509496393>
14. Helga A. Welsh Dealing with the Communist past: Central and East European Experiences after 1990. *Europe-Asia Studies*, Vol. 48, No. 3 (May, 1996), pp. 413-428. URL: https://www.researchgate.net/publication/240524669_Dealing_with_the_Communist_Past_Central_and_East_European_Experiences_after_1990
15. Hrynykha A. Ukraine’s De-Communization: Pros and Cons. *UkraineWorld*. 2019, September 5. URL: <https://ukraineworld.org/articles/reforms/ukraines-de-communization-pros-and-cons>
16. Nedelsky N. “Divergent Responses to a Common Past: Transitional Justice in the Czech Republic and Slovakia,” *Theory and Society* 33 (2004): 65–15. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/B:RYSO.0000021428.22638.e2>

References:

1. Shevel O. Decommunization in Post-Euromaidan Ukraine: Law and Practice. *PONARS Eurasia Policy Memo*. 2016, January. URL: https://www.researchgate.net/publication/295908426_Decomunization_in_Post-Euromaidan_Ukraine_Law_and_Practice
2. Shevel O. “De-Communization Laws” Need to Be Amended to Conform to European Standards. *Vox Ukraine*. 2015, May 7. URL: <https://voxukraine.org/en/de-communization-laws-need-to-be-amended-to-conform-to-european-standards/>
3. Zákon č. 198/1993 Sb. ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. URL: <https://web.archive.org/web/20100724020022/http://www.kpv.kozakov.cz/normy/zakon.htm>
4. . Aviezer Tucker, “Paranoids May Be Persecuted: Post-Totalitarian Retroactive Justice”, *Arch. europ. sociol.*, 40 (1999): c. 56–100.
5. 32. posiedzenie Senatu RP, część 1 stenogramu: Witold Kulesza". *senat.gov.pl*. URL: <https://web.archive.org/web/20070930194416/http://www.senat.gov.pl/k4/dok/sten/032-t/321g.htm>
6. Mieliekiestsev K. I., But O. M. Ukraina ta Respublika Polshcha: evoliutsiia vid bilateralnykh vidnosyn do yevroatlantychnoi intehratsii: monohrafiia. Vinnytsia : TOV “TVORY”, 2020.
7. Aleks Szczerbiak, “Dealing with the Communist Past or the Politics of the Present? Lustration in Post-Communist Poland”, *Europe-Asia Studies* 54 (2002): c. 533–572.
8. Sadurski W. “Decommunisation”, “Lustration”, and Constitutional Continuity: Dilemmas of Transitional Justice in Central Europe. European University Institute Working Paper, LAW No. 2003/15, Florence, 2003. URL: <http://hdl.handle.net/1814/1869>
9. Open Letter: Stand with Wojciech Sadurski: his freedom of expression is (y)ours. Gráinne de Búrca, John Morijn, Maximilian Steinbeis. *Verfassungsblog – Center for Global Constitutionalism*. 18 November 2019. URL: <https://verfassungsblog.de/stand-with-wojciech-sadurski-his-freedom-of-expression-is-yours/>

10. The Republic of Lithuania Code of Administrative Offences. European Public Accountability Mechanisms
URL: http://europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Lithuania/Lithuania_Code%20of%20administrative%20offences_1985_amended2016_eng.pdf

11. Atspausdinta iš e-seimas.lrs.lt REPUBLIC OF LITHUANIA LAW ON MEETINGS 2 December 1993 No I-317. Lietuvos Respublikos Seimas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?fwid=-fxdp8g15&documentId=69fec2a047d411e4ba2fc5e712e90cd4&category=TAD>

12. REPUBLIC OF LITHUANIA LAW ON THE APPROVAL AND ENTRY INTO FORCE OF THE CRIMINAL CODE 26 September 2000 No VIII-1968. Legislation Online. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf

13. Decommunization trials in Lithuania and Ukraine, while Russia defends Soviet past. Human Rights in Ukraine. Website of the Kharkiv Human Rights Protection Group. URL: <http://khpg.org/en/index.php?id=1509496393>

14. Helga A. Welsh Dealing with the Communist past: Central and East European Experiences after 1990. Europe-Asia Studies, Vol. 48, No. 3 (May, 1996), pp. 413-428. URL: https://www.researchgate.net/publication/240524669_Dealing_with_the_Communist_Past_Central_and_East_European_Experiences_after_1990

15. Hrynykha A. Ukraine's De-Communization: Pros and Cons. UkraineWorld. 2019, September 5. URL: <https://ukraineworld.org/articles/reforms/ukraines-de-communization-pros-and-cons>

16. Nedelsky N. "Divergent Responses to a Common Past: Transitional Justice in the Czech Republic and Slovakia," Theory and Society 33 (2004): 65–15. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/B:RYSO.0000021428.22638.e2>

Voronova V. A. *The political practices of decommunization in Eastern European countries*

The article examines the peculiarities of the denouncement of Communist heritage in Eastern Europe. The practical cases of the Anti-Communist legislation of the Czech Republic and Poland were chosen as the basis for research, their value of their experience for Ukraine was analyzed. The political practices of Romania, Hungary, and the Baltic States were studied as well; their legislation and the reasons for De-Communization are considered.

According to the critique of Ukrainian De-Communization legislation in the United States and Europe, the study considered foreign "analogues" to Ukrainian laws, determining whether they differ and in which ways. In the scope of the study, differences in the starting conditions for De-Communization and lustration in the countries were identified. A peaceful, negotiated form of transit of power dominated, leaving the perpetrators of criminal actions of the old regimes largely still a part of the society which was experiencing a transition to democracy, and in many cases they even retained the status of political elite, now responsible for abandoning the old political system, in which the former communists were active participants. Both radical (Czech) and moderate (Poland) approaches to lustration were imperfect, due to the lack of documents of the old regime, or incorrect data in these documents. Subsequently, lustrations became an instrument of the political struggle of the right-wing parties against the "new left", the former communists who were able to remain in politics (similar to the political situation in Ukraine).

The research has shown that the process of De-Communization and lustration began with the democratization of public life. Among the factors that affect the success of these processes are: the presence of representatives of the old elite in power, the level of legitimacy of the old regime in the eyes of the population, the level of control over society by the secret police. Most of the studied governments were set up to quickly eliminate the remnants of the "legacy" of Communist dictatorships, while acquitting the members of the resistance to the regime.

Depending on the success and scope of Anti-Communist policies, three groups of countries were identified: full, partial and formal De-Communization. It has been proved that with the delegitimization of the communist past, the first group will expand.

Key words: decommunization, dictatorship, lustration, acquittal, Eastern Europe